

LÄR KÄNNA

NORDEN!

NORDENKUNSKAP FÖR DAGHEM OCH FÖRSKOLOR

LÄR KÄNNA NORDEN !

Nordenkunskap för daghem och förskolor

Till läraren:

Lär känna Norden! materialet presenterar de nordiska länderna. Utöver denna arbetsbok omfattar materialet en Nordenkarta i stort format samt ett minnesspel och en tipskatalog för lärare. Spelet och katalogen återfinns på Pohjola-Nordens hemsidor www.pohjola-norden.fi/forbundet/daghem.htm eller www.pohjola-norden.fi/liitto/paivakoti.htm. Skolorna kan själva fritt besluta om tidtabellen för projektet och dess omfattning.

Arbetsboken och kartan kan beställas från Pohjola-Norden eller Föreningen Norden, Sverige (kontaktuppgifter se nedan).

LÄR KÄNNA NORDEN

VIKINGARNA	4
SVERIGE	5
NORGE	6
DANMARK	7
FINLAND	8
ISLAND	9
FÄRÖARNA	10
GRÖNLAND	11
ÅLAND	11
SAMERNA	12

NORDISKA FOLKSAGOR

ASKEPILTEN SOM ÅT I KAPP MED TROLLET	14
SÄLFÄLLEN	16
VANDRINGSMANNEN SOM GJORDE	
KUNGADOTTERN SVARSLÖS	17
TUMMELITEN	19
KVARNEN SOM MAL PÅ HAVETS BOTTEN	24

Lär känna Norden ! arbetsgruppen: Kristiina Cleve, Marie-Louise Blåfield, Anu Kyyhkynen, Antti Nordin, Kari Saukko, Liisa Ranta. Operatör: Pohjola-Norden.

Text och sagobearbetning: Liisa Ranta

Översättning: Larserik Häggman

Illustration: Antti Nordin.

Tilläggsinformation: Pohjola-Norden tel (09) 454 20 80

Adress: Sibeliussgatan 9 A 00250 Helsingfors

Epost: pn@pohjola-norden.fi

Hemsidor: www.pohjola-norden.fi/forbundet/daghem.htm

eller

Föreningen Norden, Sverige, tel 08 5061 1300, Box 12707, 112 94 Stockholm

Epost: foreningen@norden.se

ISBN 951-98205-7-4

LÄR KÄNNA NORDEN !

Området som kallas Norden utgörs av staterna Finland, Sverige, Norge, Danmark och Island samt Åland, Färöarna och Grönland, vilka är självstyrande områden som får bestämma om sig själv. Åland hör till Finland och Färöarna och Grönland hör till Danmark.

Norden har en gemensam historia. Ibland har Sverige, ibland Danmark haft makten, ibland har länderna krigat sinsemellan. Nuförtiden är de goda vänner. De nordiska ländernas ministrar och politiker håller regelbundna möten för att berätta om egna ärenden och planera vad man kan göra tillsammans. Alla de nordiska länderna är små och därför lönar det sig att samarbeta. Tillsammans bär rösten långt bättre.

När man reser från ett nordiskt land till ett annat behövs inget pass. Det går bra att flytta till ett annat nordiskt land för att bo, studera eller arbeta utan något speciellt tillstånd. Mellan skolorna finns små skillnader, men de är inte stora. De nordiska länderna kallas välfärdsstater, vilket betyder att skolan är gratis, de sjuka får omvårdnad och ingen behöver svälta.

De svenska, danska och norska språken påminner mycket om varandra. Isländskan och färiskan hör till samma språkgrupp, men är ändå rätt olika. För att göra det lättare har man hittat på "skandinaviskan", som har ingredienser av svenska, norska och danska. Alla dessa språk skiljer sig i alla fall klart från finskan. I Grönland talas inuitspråket som också är helt annorlunda. Då Grönland och Färöarna hör till Danmark är danskan obligatorisk i skolan.

Det är lätt att röra sig i Norden. Människorna är rätt lika. De kan komma till rätta sinsemellan också utan ett gemensamt språk, till exempel med tecken.

Varje nordiskt land är emellertid särpräglad. Om vi till exempel tänker på mat: Pannkaka är en stor delikatess i alla nordiska länder, men äts på litet olika sätt i de olika länderna. I Danmark heter den pandekage och är en festrätt. I Norge är pannekake en efterrätt, i Island heter den pönnukökur och äts som kaffebröd. I Åland och på Gotland i Sverige steks pannkakan i ugn. I Sverige har man ofta fläskbitar i pannkakan.

NÅGRA UPPGIFTER OM DE NORDISKA LÄNDERNA:

VIKINGARNA var bland de första nordborna. Vikingarna i Norge, Sverige och Danmark levde för ungefär 1000 år sedan. Det norska ordet viking betydde från början sjörövare, men vikingarna var också upptäcksresande och handelsmän. Vikingarna byggde stora båtar av trä och for med dem över världshaven på färder som sträckte sig ända till Amerika, Romarriket och Ryssland. I en båt fanns ibland över åttio roddare och färderna kunde ta flera månader. Om vikingarnas bravader berättas i de isländska sagorna och i gamla runskrifter.

Valhalla var vikingarnas himmel. Där stred man om dagen och festade om natten. Man berättade historier, drack öl ur horn och åt delikatesser. Vikingarna hade många gudar. Krigets och diktkonstens gud var Odin, som red över himmelslocket på en åttafotad häst. Vikingarna härskade i Norden i trehundra år.

Till läraren: Vi gör egna vikingahjälm, vi övar runskrift och berättar vikingaberättelser.

I **SVERIGE** bor det över nio miljoner människor. Sverige är ett kungadöme, monarki, och huvudstaden heter Stockholm. Om kung Carl Gustav XVI, drottning Silvia samt deras barn Victoria, Madeleine och Carl Philip berättas det ofta i media.

Kungafamiljens uppgift är att representera Sverige utomlands medan riket styrs av riksdagen och regeringen med statsministern i spetsen. Victoria är kronprinsessa vilket betyder att hon skall ha kronan efter kung Carl Gustav. Den mest kända svensken är kanske i alla fall barnboksförfattaren Astrid Lindgren, som skrivit bl.a. böckerna om Pippi Långstrump, Bröderna Lejonhjärta, Karlsson på taket och Ronja Rövardotter. I Sverige finns många trevliga nöjesparker och i många av dem kan man stöta på Astrid Lindgrens figurer. I hennes födelseort Vimmerby, 300 kilometer från Stockholm finns till och med en campingplats som heter Astrid Lindgrens värld.

En stor del av Sveriges invånare, sammanlagt ca en miljon personer, har flyttat dit från andra länder. När vi åker från Finland med Sverigebåten till huvudstaden Stockholm känns det inte alls som om vi varit utomlands. Eller omvänt, om vi åker från Sverige med Finlandsbåt till Åbo eller Helsingfors. Den svenska landsbygden ser nästan likadan ut som den finska, många sjöar och stora skogar. Sveriges flagga är blå med ett gult kors.

Till läraren:

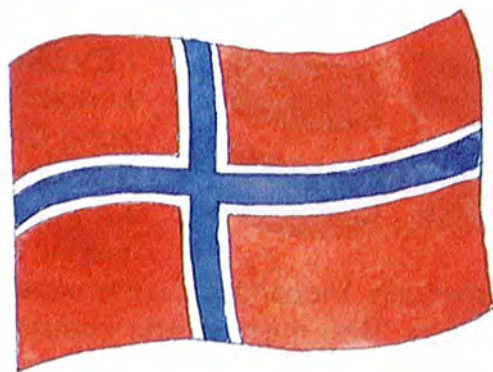
Vi bjuder på svensk mat (Janssons frestelse, fläskpannkaka, prinsesstårta, knäckebröd).

Vi ordnar plättkalas á la Pippi Långstrump. Vi läser, ser på video eller spelar svenska sagor (Astrid Lindgren, Maria Gripe, Sven Nordqvist).

Vi målar dalahästar.

Vi sjunger svenska sånger såsom Gubben Noak, Ekorren satt i granen, Vänster höger, vänster höger, Imse Vimse spindel.

NORGE är ett långt och smalt land. Där finns många höga fjäll och djupa fjordar. Norrmännen som är drygt fyra miljoner är glada människor som gärna vandrar i fjällen på sin fritid. Förr trodde man att fjällen var bergstrollens rike. Norges flagga är röd med ett blått kors som har vita kanter. Huvudstaden heter Oslo. Norge är en monarki, kungarike. Kungen heter Harald och han är en god seglare. I norska vatten fiskar man torsk och andra havsfiskar samt borrar efter olja. I fiskkonservfabrikerna och på oljeborrplattformerna arbetar många finländare. Norges nationaldag "den syttende mai" 17. maj, firas som en stor festdag med flaggor i topp, körsång och festtåg.

Till läraren:

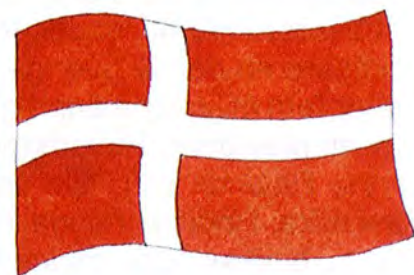
Vi bjuder på norsk mat (räkor, mes- eller getost, lapskaus). Vi läser, sjunger och spelar Thorbjörn Egner (Folk och rövare i Kamomilla stad, Klas Klättermus). Vi gör troll av stenar och lavar. Vi dansar till Griegs I Bergakungens sal.

I **DANMARK** bor lika många människor som i Finland, litet över fem miljoner, fastän Danmark är bara en tiondedel så stort som Finland. Danmarks flagga, Dannebrogen, är röd med ett vitt kors. Drottning Margarethe bor med sin familj i slottet Amalienborg i Köpenhamn, Danmarks huvudstad.

Författaren HC Andersens närmare hundra år gamla sagor är fortfarande välkända. En av dem är Den lilla sjöjungfrun, vars staty i Köpenhamn turister besöker. Tivoli är Köpenhamns stora nöjespark som bjuder på en massa att göra på sommar och vinter. Dansken Ole Kirk Christiansen hittade på Lego-klossarna. Det finns en speciell Legopark som heter Legoland. Danmark är ett platt och flackt land och därför finns där också många väderkvarnar och vindkraftverk. Danskarna är ivriga cyklister och det är inte ovanligt att se de kungliga på cykel.

Till läraren:

Vi bjuder på dansk mat (smørrebrød, wieners), vi läser på H.C. Andersen, vi bygger slott, båtar, människor av legoklossar, vi gör vindkraftverk (bygger flöjlar och blåser i dem), vi sjunger danska sånger, såsom Moder Marakass, Myrsamba.

FINLAND har tiotals tusen sjöar och vida skogar. Finland har varit självständigt i bara knappt nittio år. Före det var Finland ett storfurstendöme under Ryssland och ännu tidigare en del av Sverige. I Finland bor litet över fem miljoner människor och staten styrs av en president. Huvudstaden heter Helsingfors. Finlands officiella språk är finska och svenska. Finlands flagga är vit med ett blått kors, himlens och molnens färger. I övriga länder kombinerar man kanske bäst Finland med Nokias telefoner och Muminrollen som finländaren Tove Jansson skrivit om. Också bastun är finsk, liksom kantelen som man förr spelade på i finska pörten. Det sägs att julbocken och tomtarna bor på Korvatunturi i norra Finland. I gårdarna på landet trodde man förr att det fanns gårdtomtar som skötte om gården och höll björnar och vargar på avstånd. Vid jultid satte man ut julgröt på trappan för tomtarna.

Till läraren:

Vi äter finsk mat (karelska piroger, strömmingslåda, memma, Runebergstårter). Vi läser Muminböcker, ser på Mumin-videon, lyssnar till och sjunger gamla och nya finska barnvisor som Piiri pieni pyörii och Telefooni Afrikassa.

ISLAND, eldens och isens land uppkom när kontinentalsockeln under Atlanten bröts för hundratals tusen år sedan och het lava sprutade upp ur jordens inre. På Island finns åtminstone trettio vulkaner som kan få utbrott när som helst. På Island finns heta källor, geysirer, som sprutar het vatten. Det går till exempel att koka gröt på en geysir. I det inre av Island finns evig is som aldrig smälter. Inga stora träd växer på Island. Det sägs att om man på Island tappar bort sig i skogen behöver man bara resa sig upp för att hitta vägen hem.

Islands huvudstad är Reykjavik, rökvik. Namnet är egentligen felaktigt för luften är mycket ren då husen värms upp med vatten från heta källor. Island styrs av en president. Islänningarna älskar att bada och det är vanligt att man efter arbetet, skolan eller lekskolan besöker badinrättningar för att i bassänger med olika temperatur träffa vänner, prata och skratta. Islänningarna har alltid haft många sagofigurer som vättar, troll och älvor. De flesta är snälla men ändå litet skrämmande. Förr frågade man dem till råds inför viktiga beslut. Än idag pratar många islänningar för sig själv med trollen och älvorna.

Islandshästarna har ett speciellt sätt att gå, tölt. En ryttare som rider tölt skumpar inte alls. Islands flagga är blå med ett rött kors med vita kanter.

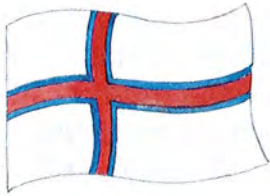
I Island är förnamnet viktigare än tillnamnet. Tillnamnet berättar vems flicka eller pojke du är. Anna Eriksdóttir är Eriks dotter och Halldor Eriksson är Eriks son.

Till läraren:

Vi äter isländsk mat (köttsoffa).

Vi funderar på vad för slags namn vi skulle ha i Island.

Vi klär ut oss till troll och älvor.

FÄRÖARNA består av 22 små öar av vilka fyra är helt obebodda. De uppstod till följd av ett lavautbrott mitt i havet för femtio miljoner år sedan. Färöarna hör till Danmark men de bestämmer själv långt om sina egna angelägenheter. Färöarnas flagga är vit med ett rött kors med blåa kanter. Huvudstaden heter Tórshavn. På öarna bor många gånger fler får än människor

och öarnas namn betyder på svenska fåröarna. Fårullen blir till tröjor, mössor och vantar. Färöarna är ett paradys för fågelbongare. Nationalfågeln är en svartvit rödnäbbig tjaldur, en havsskata. I havet lever sälar och valar som fångas i stora mängder, fastän alla inte godkänner det av rädsla för att djuren blir utrotade. På Färöarna växer inga träd. De urgamla kedjedanserna är fortfarande populära och kan räcka natten lång. Dansarna sjunger gamla hjältesånger med tiotals verser.

Förr trodde färingarna att en säl förom båten betydde olycka, men en säl akterom båten gav lycka.

Till läraren:

Vi äter färisk mat (får, fiskbullar). Vi lär oss kedjedans.

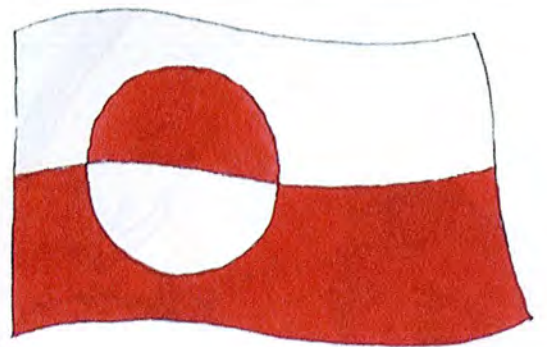

GRÖNLAND hör till Danmark på samma sätt som Färöarna. Grönlands flagga har röd vitt botten och en röd vit boll som symboliserar solen som sjunker ner i havet. Idag bor 75000 människor på Grönland. Grönlänningarna är fångstmän som jagar isbjörn, valross, säl och val. Ibland övernattar jägarna under jaktfärderna i snöhyddor, iglon som byggs av hårt packad snö. När en stor val fångats är det dags för fest. Då blir det trumdans och fest långt in på natten. Av valen får grönlänningarna kött, fett och skinn. Av skinnen görs kläder. Till en grönländsk festdräkt hör byxor gjorda av isbjörnsskinn. Också småpojkar har sådana på sig den första skoldagen. För att fälla en isbjörn krävs tillstånd. Hundspann behövs under jakten. Förr hälsade grönländarna på varandra genom att gnugga näsorna mot varandra.

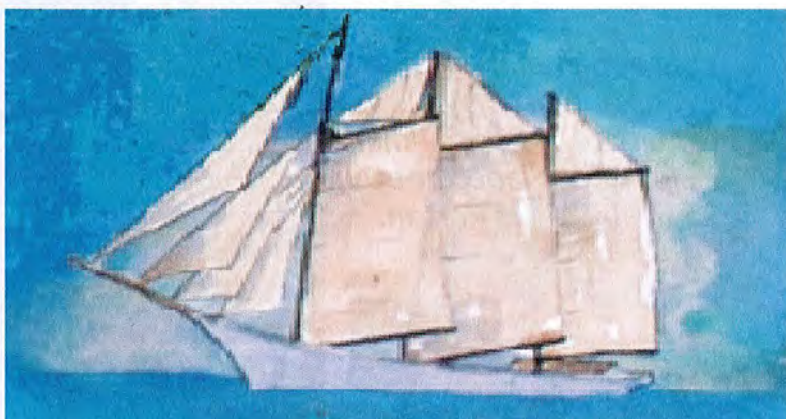
Till läraren:

Vi läser en grönländsk saga. Vi dansar trumdanser. Vi bygger en iglo av styrox eller sockerbitar. Vi hälsar på varandra på grönländskt vis.

ÅLAND hör till Finland, fastän det ligger närmare Sverige och svenskan är officiellt språk. Huvudstaden heter Mariehamn. Ålänningarna var tidigare skickliga seglare och den fyrmastade barken Pommern är nu museum och berättar om de tiderna. I Åland finns många sådana träd, blommor och fjärilar som inte trivs på annat håll i Finland. Där finns också utmärkta cykelvägar.

Ålands flagga är blå med ett rött kors med gula kanter. Vid midsommar reses med gemensamma krafter midsommarstänger i alla byar. Stängerna pryds med grenar, blommor, färggranna band och båtminiatyrer.

Till läraren:

Vi äter åländsk mat (fisk, svartbröd). Vi bygger en midsommarstång.

SAMERNA bor i Lappland som i norr sträcker sig över Finland, Sverige och Norge. I gamla tider vandrade samerna hela året med sina renar och bodde i tält av renhudar, kåtor, men idag bor de i vånings- och egnahemshus. Det är lättare för barnen att gå i lekskola om familjen inte flyttar hela tiden. Samedräkten är utsmyckad med brokiga band och silversmycken. Av renskinn framställs vinterkläder, skor och väskor. Samefesterna är trevliga, alla är upklädda i färggranna dräkter.

Samernas husdjur är renen. Vår och höst drivs renarna vid skiljningen in i stora hängnader där de fångas med en kastsnara - suopunki - och får öronmärken efter ägaren. Barnen får alltid delta i festerna och renskiljningarna.

För några årtionden sedan fick man inte tala samiska i skolorna men idag undervisas på och i samiska. Barnen har fått språkbon och radion sänder på samiska.

Sameflaggan har blå rött botten med en ring som symboliserar månens och solens bana, inspirerad av samiska trolltrummor. År 2004 flaggades första gången officiellt på samernas nationaldag den 6 februari. I Norge bor ca 40 000 samer, i Sverige 20 000, i Finland över 7000 och i Ryssland 2 000, de flesta utanför Samelandet. Samerna är ett ursprungsfolk som tar själv ställning till sina problem vid sametingen.

Till läraren:

Vi äter samemat (renskav, kornrieska, ostkaka, hjortrosylt). Vi kastar suopunki. Vi trummar. Vi hör på jojkar på skiva och övar själv. Vi gör läderarbeten. Vi söker Samelandet på kartan.

I alla nordiska länder bor också många invandrare. En del har kommit hit till vårt fredliga Norden på jakt efter ren luft, andra som flyktingar för att få trygghet. På samma sätt kom människor för flera tusen år sedan till Norden för att finna goda bösättningsplatser. De första invandrarna var antagligen romerna som började anlända från Indien för 400 år sedan. Romerna är som samerna en minoritet i Finland och Sverige och de bör ha samma rättigheter och bemötas på samma sätt som andra invånare. Idag finns cirka 10 000 romer i Finland. Färskare invandrare är till exempel somalierna och vietnameserna.

NORDISKA FOLKSAGOR

Sagan har överallt i världen över tusenåriga traditioner, så också i Norden. Sagor har berättats vid lägereldar, under havsresor och i skymningstiden hemma. Samma sagor kunde uppenbara sig i flera länder, dock ofta anpassade till lokala förhållanden.

Författaren Gemma Funtek-Snellman översatte till svenska en samling av mest kända nordiska gamla sagor. Samlingen Nordiska folksagor utkom i Stockholm år 1949. Sagorna som följer – en från varje nordiskt land – är här en aning förkortade.

ASKEPILTEN SOM ÅT I KAPP MED TROLLET

Norsk folksaga

Det var en gång en bonde som hade tre söner. Han var fattig, och dessutom gammal och svag, men sönerna var lata och ville inte göra något ordentligt arbete. Till gården hörde en stor, djup skog, och fadern ville att pojkarna skulle ge sig ut och hugga i skogen, så att de skulle få ihop litet pengar att betala av skulden på gården med.

När han hade tjatat länge och väl fick han äntligen sönerna att göra som han ville. Först skulle den äldste sonen ge sig ut för att hugga ved. Han gick djupt in i skogen och började hugga på en gammal skäggig gran, men då kom plötsligt ett stort, väldigt troll fram till honom.

-Om du hugger i min skog, så slår jag ihjäl dig! sa trollet.

När pojken hörde detta slängde han yxan och lade i väg hemåt det fortaste han kunde. Andfådd rusade han in i stugan och berättade vad som hade hänt honom, men fadern tyckte att han var en stackare. Aldrig hade då trollet skämt bort *honom* när *han* var ung, menade han.

Nästa dag skulle den mellersta sonen ge sig ut i skogen, och det gick honom precis som det hade gått brodern. Knappt hade han gjort några yxhugg i granen förrän trollet kom fram till honom.

-Om du hugger i min skog, så slår jag ihjäl dig! sade trollet.

Pojken vågade knappt titta på trollet, så rädd var han, utan slängde yxan och tog till benen, och han sprang minst lika fort som brodern.

När han kom hem blev fadern ond och sade igen att aldrig hade då trollet skrämt honom när han var ung.

Den tredje dagen ville den yngste sonen, Askepiltens, ge sig åstad.

-Du! sade de två äldre bröderna hånfullt. Du tänker väl göra arbetet färdigt, du, som aldrig har varit utanför dörren ens.

Askepiltens svarade ingenting, utan bad bara att få en ordentlig matsäck med sig. Modern hängde grytan över elden för att göra lite ost åt honom. Osten fick han i ränseln och så gav han sig av.

När han hade huggit en liten stund kom trollet.

-Om du hugger i min skog, så slår jag ihjäl dig! sa han.

Men pojken var inte rädd, han. Han rusade bort efter sin ost, och så kramade han den så att vasslan skvatt.

-Om du inte är tyst, skrek han till trollet, så ska jag krama dig på samma sätt som jag kramar vatten ur den här vita stenen!

-Kära hjärtandes då, sa trollet, skona mig, jag ska hjälpa dig att hugga!

Ja, på det villkoret skonade pojken honom och trollet var minsann duktig att hugga, så de fälde och högg många mått den dagen. När det började lida mot kvällen sade trollet:

-Nu kan du följa med mig hem, det är närmare hem till mig än till dig.

Det hade pojken ingenting emot, och när de kom hem till trollets stuga började trollet göra upp eld i spisen medan pojken hämtade vatten till gröten.

Men hinkarna han skulle hämta vatten i var av järn och så stora och tunga att han inte orkade så mycket som lyfta dem ur fläcken.

-Det lönar sig inte att ta de här fingerborgarna, sa pojken. Jag tänker ta hela brunnen, jag.

-Nej käre vän då! sa trollet, inte kan jag klara mig utan brunn! Gör du upp eld, så ska jag hämta vatten.

När han kom tillbaka med vattnet kokade de en väldig gryta full med gröt.

-Vill du som jag, sade pojken, så äter vi i kapp.

-Gärna det, sade trollet, för det trodde han nog sig kunna klara. Så satte de sig till bords, men pojken hängde oförmärkt sin skinnränsel på magen, och så började han äta, men det mesta öste han i ränseln. När ränseln var full tog han sin slidkniv och skar upp ränseln, och så åt han vidare. Trollet tittade på honom men sade ingenting. De åt och åt, och när de så hade hållit sig en god stund till lade trollet ned skeden.

-Nej, nu orkar jag inte mera, sa han.

-Du ska äta! sa pojken. Jag är knappt halvmätt än, jag. Ta du och gör som jag, skär ett hål i magen, så kan du äta så mycket du vill.

-Men gör det inte gräsligt ont? frågade trollet.

-Å, inget att tala om, sa pojken.

Trollet gjorde som pojken sade och miste sitt liv. Men pojken tog allt guld och silver som fanns i stugan och gick hem med det. Och så betalade han husets skuld, som man kan väl förstå.

SÄLFÄLLEN

Isländsk folksaga

Det var en man från Myrdal som tidigt en morgon gick förbi några strandklippor, och så kom han till en stor grotta. Han hörde hur det dansades och larmades där inne, och utanför grottan låg en mängd sälfällar. En av dem tog han med sig hem och låste den in i en stor kista han hade. Kort därpå gick han förbi grottan igen, och då satt där en vacker flicka utan en tråd på kroppen och grät bittert. Det var sälen vars fäll mannen hade låst in i sin kista. Det händer ju så varje midsommarnatt att sälarna går upp på land, kryper ut ur sina fällar och tar mänsklig gestalt. Då sjunger de och dansar, precis som människor. Efter midsommaren klär sälarna sig igen i sina fällar och går tillbaka till havet.

Mannen tröstade flickan, gav henne kläder och tog henne med sig hem. Hon blev honom mycket kär och så tog han henne till hustru. De hade det bra tillsammans och fick flera barn, men ofta satt hon tyst och stilla och såg långt ut över havet.

Nyckeln till kistan hade mannen alltid på sig. Men så en dag när han rodde ut för att fiska glömde han nyckeln under sin huvudkudde. Och när han kom hem stod kistan öppen och både hustrun och sälfällan var försvunna.

Hustrun hade hittat nyckeln och då hon var nyfiken på att få se vad det fanns i kistan som hon aldrig hade tittat i, så hade hon naturligtvis öppnat den. Där fann hon sin fäll och då blev längtan till havet henne för stark. Hon tog farväl av sina barn, drog fällan på sig och försvann i havet.

Men innan hon sjönk i böljorna sjöng hon:

“Glad är jag och sorgsen är jag,
sju barn i havet har jag,
och sju på land.”

Mannen, han sörjde över att ha mist sin hustru. När han rodde ut på havet för att fiska, då simmade sälen ofta omkring hans båt, och det var som om han hade sett stora tårar i sälens ögon. Men lyckan följde honom därefter i allting. När barnen lekte på stranden kunde de ofta se sälen ute i vattnet och de kastade fiskar och vackra musslor till den. Men aldrig mer kom deras moder tillbaka till dem.

VANDRINGSMANNEN SOM GJORDE KUNGADOTTERN SVARSLÖS

Finsk folksäga

Det var en gång en kungadotter som var så ordfyndig att man allmänt trodde att det inte i hela världen fanns någon som kunde ge henne svar på

tal. Kungen hade därför låtit kungöra i hela riket att den som kunde göra prinsessan svarslös, han skulle få henne till hustru.

Så en dag kom en fattig vandringsman till landet och fick höra talas om prinsessan och kungörelsen.

-Den här kungadottern är väl inte märkvärdigare än andra fruntimmer, skulle jag tro, tänkte vandringsmannen för sig själv. Jag ska nog kunna ge henne svar på tal och få henne svarslös också.

Han funderade på saken en tid och så skaffade han sig en färdkamrat och de började tillsammans vandra till kungens slott.

På vägen hittade han en sparv, tog upp den och stoppade in den i sin kont. Kamraten tyckte att det var lite besynnerligt och undrade vad i all världen han skulle med en sparv till.

-Den kommer nog att vara bra att ha, svarade vandringsmannen utan att närmare förklara saken, och så gick de vidare. När de hade vandrat en stund fick han syn på en kråkunge som ännu inte hade lärt sig flyga, fångade den och stoppade in den i konten. Ett stycke längre fram hittade han en korp, och ännu litet längre fram en ugglan, och båda två fick åka ned i konten. Sedan fick han tag i en ox och till sist en käring som var stum och inte kunde säga ett ord, och både oxen och käringen tog han med sig. Färdkamraten blev allt häpnare och begrep ingenting, men vandringsmannen sade bara:

-Var du lugn, alltsammans kommer nog att behövas innan jag är färdig med mitt.

När de kom fram till kungens slott mötte kungadottern dem redan på slottsgården, för hon tyckte om att växla ord med såväl hög som låg.

-Vad har du i konten din eftersom den är så full? frågade hon vandringsmannen. Du är säkert ute i viktiga affärer, när du har även en tjänare med dig.

-Det är hur man tar det, svarade vandringsmannen. Jag hade tänkt göra kungadottern svarslös.

-Nå, låt höra då! sade kungadottern trotsigt, ty allt folket i slottet stod och hörde på vad hon sade.

Vandringsmannen stack ned handen i konten och nöp litet i sparven som förskräckt lät höra ett svagt "pip, pip"

-Förstår du det språket? frågade vandringsmannen.

-Nej, det gör jag inte, svarade kungadottern.

Då nöp vandringsmannen i kråkungen och den kraxade till "kra, kra". Igen var kungadottern tvungen att säga att hon inte förstod språket.

-Än det här då? frågade vandringsmannen och klämde på korpen som lät höra ett ilsket kraxande, varpå han tog i ugglan så att den uhuade av förskräckelse. När kungadottern inte förstod de språken heller, knuffade vandringsmannen till oxen som stod bredvid honom, och den råmade ljudligt.

-Inte förstär jag oxens språk heller, sade kungadottern.

-Det är inte mycket du har kunnat svara på, sade vandringsmannen, och nu ska jag ännu en gång göra dig riktigt svarslös. Därmed nöp han den stumma käringen hårt i armen så att hon började stamma: -Hopp, popp, po, hopp, popp, po.

Då kungadottern förstod inte heller käringens språk och inte kunde

svara henne, så måste hon medge att hon var slagen. Och kungen måste uppfylla sitt löfte, som han hade låtit kungöra i hela riket, och ge sin dotter till vandringsmannen. Och när kungen dog, ärvde svärsonen hela kungariket.

TUMMELITEN

Svensk folksaga

Det var en gång en fattig torpare som hade tre söner. Den äldste hette Per, den mellersta hette Pål och den tredje kallades Tummeliten för att han var så liten till växten. Men om Tummeliten var mindre än sina

bröder, så var han mycket klyftigare och frågvis var han så att det räckte till för dem alla tre.

Det var knappt om brödbitarna i torpet och en dag kom torparfar in och sade:

-Ni som är äldsta får nu gå ut och tjäna. Jag har hört att kungen behöver folk, för det har vuxit en ek på slottsgården och den är så stor att det är alldeles mörkt inne i slottet och de får bränna ljus där i ända. Och det är ingen som kan hugga ner den. Inte har de något vatten heller, utan de får tvätta sig i öl. Och nu har kungen lovat att den som kan hugga ner eken och skaffa vatten, den får prinsessan och halva kungariket.

-Jag vill följa med, sade Tummeliten.

Men det var bröderna inte pigga på alls.

-Vad skulle vi med dig till? sade de. Du blir bara till besvär, liten och dum som du är.

-Ja, jag följer med i alla fall, sade Tummeliten. Och när han satte den sidan till var det ingenting att göra åt saken. Så gav de sig i väg. Bröderna marscherade rakt utan att se varken till höger eller till vänster, men Tummeliten kilade omkring överallt och hade tusen saker att titta på.

När de hade gått ett bra stycke fick de höra något som högg inne i skogen. Tummeliten spetsade genast öronen och började gå mot ljudet utan att bry sig om att bröderna hånade honom för hans nyfikenhet. När han hade kommit ett stycke in i skogen fick han syn på en yxa som for omkring och högg i träden så att grenar och träflisor yrde, men det var ingen som höll i skaftet. Det var konstigt, det där, tyckte Tummeliten, och så gick han närmare och bockade.

-God dag, fru Yxa, sade han. Vad far du omkring och hugger för?

-God dag på dig, Tummeliten, svarade yxan. Här har jag nu hållit till i tvåhundra år, och det är dig jag har väntat på.

-Nu kan du följa med mig, sade Tummeliten. Du kanske kommer väl till pass någon gång. Han tog skaftet av yxan och stoppade ner yxan i ryggsäcken och sprang fatt bröderna som hade gått i förväg.

-Nå, vad fick du se, din tok? frågade bröderna.

-Å, det var bara en yxa som högg där borta i skogen, svarade Tummeliten.

-Ja, det var väl ingenting att ränna benen av sig för, tyckte bröderna överlägset.

De gick ett bra stycke igen, och så fick de höra något som hackade borta i ett berg. Tummeliten spetsade genast öronen och lade sig i väg, följd av brödernas glåpord. När han hade sprungit ett stycke fick han syn på en hacka som hackade i berget allt vad den orkade, utan att någon håll i skaftet. Det var konstigt, det där, tyckte Tummeliten, och så gick han närmare och bockade.

-God dag på dig, fru Hacka, sade han. Vad håller du på och hackar för?

-Nej se god dag på dig, Tummeliten, sade hackan. Här har jag nu hållit till och väntat på dig i femhundra år.

-Jo, det var trevligt! sade Tummeliten. Den väntar aldrig för länge som väntar på mig. Kom då, så följs vi åt, du kan nog komma till pass någon gång. Och så tog han skaftet av hackan och stoppade ned hackan i ryggsäcken.

-Vad fick du nu se, din dumbom? frågade bröderna spefullt när Tummeliten hade tagit fatt dem.

-Å, det var bara en hacka som hackade i berget, svarade Tummeliten.

-Å, det var väl ingenting att ränna benen av sig för, tyckte bröderna överlägset.

-Nej, det kan hända, sade Tummeliten och flyttade lite på rygsäcken. Men det var roligt att se i alla fall.

När de hade gått ett stycke till kom de till en bäck med klart och kallt vatten.

-Det skulle vara roligt att se efter var bäcken där kommer ifrån, sade Tummeliten.

-Ja, det måste du allt ta och se efter, sade bröderna.

-Ja, det är jag rakt tvungen till, sade Tummeliten och så gav han sig iväg. När han hade följt bäcken en stund fick han se att vattnet rann upp ur ett nötskal som låg under en sten.

-Se god dag på dig, fru Källa, sade Tummeliten. Vad ligger du här och rinner för?

-Ja, här har jag nu legat och runnit i tusen år och väntat på dig, Tummeliten, sade källan.

-Det var väl bra att jag kom då, sade Tummeliten. Vi följs väl åt, du och jag, du kan nog komma till pass nån gång. Och så tog han nötskalet, stoppade lite mossor i hålet och lade nötskalet i rygsäcken. Och så sprang han fatt bröderna.

-Nå, fick du veta varifrån vattnet kom? frågade de.

-Jaa, det var en källa under en sten, svarade Tummeliten.

-Ja, det var väl ingenting att ränna benen av sig för, tyckte bröderna överläggset och såg viktiga ut.

-Neej, det kan väl hända, sade Tummeliten och flyttade litet på ryggsäcken, men det var roligt att se i alla fall var vattnet kom ifrån.

Framme hos kungen var det Per, som var äldst, som klev fram och förde ordet.

-Jag har hört att det finns arbete här, sade han, och morsk och kavat såg han ut.

-Jaha då, sade kungen. Det är fråga om att hugga ner eken här, och vad du får om du lyckas, det har du kanske reda på. Men lyckas du inte, så skär vi öronen av dig.

Det där med öronen var ju kusligt förstås, men det var väl ingen fara, tyckte Per, stor och stark som han var. Och så slängde han rocken av sig och fick tag i en yxa. Maken till eken hade han aldrig sett, grenarna bredde ut sig över hela kungsgården, och det var mörkt som mitt i natten inne i salarna.

-Att hugga ned ett träd är väl en smal sak, tänkte Per och började hugga. Men något så befängt hade han aldrig varit med om, för när han högg av en rot växte det tio nya i stället, och när han högg av en gren växte det ut tjugo nya, friska grenar.

-Nej, skrek kungen, det där duger inte. Bort med honom, och skär öronen av honom, bättre har han inte förtjänat.

Då klev den yngre brodern Pål fram, och hade Per varit morsk och kavat, så var det ingenting i jämförelse med Pål.

-Ja, se Per, han bär sig jämt så dumt åt, sade Pål, och näsan satte han i vädret så att det inte var någon måtta på det. Och så slängde han rocken av sig och började hugga. Men det gick ännu tokigare för honom än för Per. För första rot han högg av kom det tjugo i stället.

-Nej, nu får det vara nog, sade kungen. Bort med honom, och skär både näsa och öron av honom, bättre har han inte förtjänat.

Och så klev Tummeliten fram och bad att få försöka, han med.

-Ska *du* försöka hugga ner eken där! sade kungen och skrattade så att tårarna rann. Du ser mig inte ut att vara mycket till karl, du. Men varsågod och prova på, du, öron har du väl att bli av med, som dina bröder.

Men Tummeliten tog lugnt fram yxan ur ryggsäcken och sade:

-Snälla fru Yxa, hugg, hugg!

Och yxan gav sig till att hugga så att det rök om den, och inom tio minuter var eken både fälld och upphuggen. Grenarna låg i en prydlig hög, huggna till småved, och spånorna var samlade i en annan hög. Kungen var mäkta häpen och stirrade med runda ögon på Tummeliten.

-Du var mig en huggare, sade han. Men det är inte nog med det här, vi ska ha en källa också. Och den vill jag ha här, sade kungen vidare och pekade på en flat berghäll mitt på gården.

-Ska bli, sade Tummeliten, varpå han tog fram hackan ur ryggsäcken och sade:

-Snälla fru Hacka, vill du hacka! Och hackan började hacka så att stenflisorna flög omkring den.

När hackan hade hackat ett sjuhundra alnar djupt hål i klippan frågade Tummeliten om brunnen var djup nog.

-Ja, för all del, svarade kungen, med det ska vara vatten i den också.

-Det ska nog bli, sade Tummeliten och så tog han fram nötskalet, tog mossan ur hålet, släppte ner nötskalet i brunnen och sade:

-Snälla fru Källa, rinn, rinn! Och genast kom det så mycket vatten att kungens folk måste gräva diken och rännor för att inte hela kungsgården skulle flyta bort.

Nu hade Tummeliten uppfyllt kungens villkor och kungen måste stå vid sitt ord och ge honom prinsessan och halva kungariket, fast kungen tyckte inte alls att behöva ge sin dotter till en liten landstrykare, och prinsessan, hon var inte alls med på saken.

Men de hade inget annat råd än att ställa till bröllop. Men när Tummeliten skulle kläs till brudgum, uppenbarade en vacker fe sig och rörde honom med sitt trollspö. Strax förvandlades han till en ung och vacker prins, klädd i dyrbara kläder, och så sade fen:

-Nu har jag botat dina bröder och klätt upp dem också, och dina fattiga föräldrar har jag låtit hämta. Låt nu se att du inte skäms för dem fastän det har gått dig så här väl, för då tar jag min hand ifrån dig. Det är jag som är fru Yxa och jag och mina systrar fru Hacka och fru Källa som har hjälpt dig, och vi vill ingen annan tack än att du är god mot dina föräldrar och bröder, och så att vi blir bjudna på bröllopet.

Tummeliten tackade och var glad, och han var inte den som skämdes för sina föräldrar eller glömde att bjuda feerna på bröllopet. Och nu kan man förstå att prinsessan ingenting hade emot att gifta sig med

Tummeliten när han hade blivit en så vacker och ståtlig prins, och de levde nöjda och lyckliga tillsammans i många, många år.

KVARNEN SOM MAL PÅ HAVETS BOTTEN

Dansk folksaga

Det var en gång två bröder som bodde alldeles nära varandra. Den ene hette Lars och var rik och girig men den andre, som hette Hans, var fattig. Så hände det en julafton att den fattige brodern kom till den rike och bad honom om något att äta till julen.

-Jag har ju så många barn och vi har ingenting hemma, sade han.

-Står du här och gnäller igen? sade den rike. Jag blir då aldrig av med dig. Här har du nu en fläskbit. Ta den och gå till helvetet!

Hans tackade, tog fläskbiten i en påse på ryggen och gav sig iväg för att ta reda på vägen till helvetet.

Han gick och gick, det blev kväll och slutligen kom han till en gammal man som stod och grävde i en kulle.

Den fattige brodern hälsade och berättade:

-Bror min har sagt att jag ska gå till helvetet med den här fläskbiten, men jag vet inte var helvetet är och det blir nog inte lätt att hitta dit.

-Ingen fara, sade mannen. Kliv ner i gropen här som jag håller på att gräva och som är mycket djupare än du tror. Och sen ska du gå framåt ända tills du möter något.

Den fattige brodern gick allt längre in i kullen och kom slutligen fram till ett väldigt flammande bål. Där var så hett att man hade kunnat steka oxar på marken. En massa smådjävlar skuttade omkring elden och när de fick syn på den fattige brodern sprang de fram till honom och ville se vad han hade i säcken.

-Jag har en fläskbit i säcken, sade han. Bror min gav mig den och sade att jag skulle gå till helvetet med den. Det här är väl helvetet. Vill ni köpa fläsket av mig?

Fläsk var något smådjävlarerna tyckte om och de gav honom ett slags kaffekvarn i gengåva.

-I den här kvarnen kan du mala allt och hur länge du vill, sade

djävlar. När du tycker att du har fått nog, så behöver du bara säga tre ord - och de viskade något i örat på honom - så stannar den genast.

Det var en fin gåva, tyckte den fattige brodern och så tackade han djävlar och drog sina färde.

Det var långt lidet på natten när han kom hem och hustrun hans var ond och bannade och förde väsen.

-Vad har du hållit hus, din gamle tok? sade hon. Över midnatt är det och ingenting har vi fått i oss fastän det är julafton.

-Lugna dig, kära hustru, sade mannen. Här ska du se, kvarnen här har jag fått av djävulen själv, det är något vi kan ha stor nytta av. Jag skall pröva den genast.

-Men det viktigaste fattas i alla fall, sade hustrun. Vi har inte en kaffeböna i huset.

-Det gör ingenting, sade mannen. Snart skall du få se.

Och så malde kvarnen kaffeböner, och sedan ljus, bröd, och allt vad det fattiga paret önskade sig. Kökskärl och husgeråd malde den, och grytor och pannor och krukor och kannor, och dessutom fina saker av silver och guld. Den malde silverskedar och bågare, knivar och gafflar, allt av renaste silver.

-Nu har vi fått nog! skrek hustrun slutligen. Vi har ju fått så mycket att vi kan ställa till med kalas om vi vill.

-Ja, det ska vi göra, sade mannen, och när han hade uttalat de tre orden som djävlar hade viskat honom, så stod kvarnen still.

Nästa dag fick mannen brått att springa omkring i byn och bjuda folk på julkalás. Han bjöd också sin giriga bror och dennes lika giriga hustru. Byfolket kom och höll på att tappa både näsa och mun av häpnad över alla härligheter de fick se och över allt överflödet på det som bjöds. Men brodern Lars och hans hustru, även om de var giriga, stannade hemma för att de tyckte inte att det var mödan värt att gå till den fattige brodern.

Men fram på eftermiddagen såg Lars en massa folk gå omkring borta hos brodern. Han blev nyfiken och gick med hustrun det fortaste de kunde till den fattige brodern. De spärrade upp både ögon och mun när de kom in i broderns stuga, för maken till prakt och ståt fanns det ingenstans i hela byn. De fick genast sätta sig till bords, och när de hade ätit vinkade Lars sin bror avsides och frågade vad allt detta skulle betyda.

-Kommer du ihåg att du bad mig gå till helvetet med fläskbiten du gav mig? Det gjorde jag, och så fick jag i gengåva en kvarn som mal allt vad man vill att den ska mala.

Det tyckte den rike brodern var något för honom.

-Dyr är den, som du kan förstå, sade Hans, den kostar trehundra daler. Egentligen vill jag behålla den ännu ett halvt år.

Det var mycket pengar, tyckte Lars, men han måste nöja sig med det, fastän det skar honom i hjärtat, men inte tyckte han heller att låta brodern ha kvarnen, för han var rädd att denne skulle bli lika rik som han själv.

När skördetiden kom fick Lars äntligen kvarnen. Nu räknade han ut att hustrun hans utmärkt väl kunde vara med på åkern hela dagen i stället för att som hittills stanna hemma och laga mat. Hädanefter skulle han bara springa hem vid middagstiden och sätta kvarnen i gång, och så skulle den i en handvändning mala middagsmat åt honom och skördefolket.

Första dagen kom hustrun och han överens om att de skulle ha gröt och färsk sill. Det var länge sedan de hade ätit färsk sill, och det skulle smaka gott, tyckte de. Kort före middagstid sprang mannen hem, vred på kvarnen och sade:

-Kvarn, mal mig sill och gröt!

Strax började kvarnen knarra och så begynte den hastigt mala sill och gröt om varannat. Lars ställde det ena fatet efter det andra under kvarnen och det dröjde inte länge förrän allt var fullt. Sedan lät han kvarnen mala bryggkaret fullt, för svinen skulle ju också ha mat, menade Lars. Kvarnen malde och malde, och slutligen var både hinkar och sår fulla. Då tyckte Lars att det skulle räcka till och så skulle han stanna kvarnen. Men den som inte stannade, den var kvarnen, för brodern Hans hade inte lärt Lars vad man skulle säga för att kvarnen skulle upphöra att mala.

När Lars hade arbetat sig trött för att få kvarnen att stanna, så hade den hunnit mala så mycket att han stod till midjan i sill och gröt.

Hustrun på åkern tyckte att det var besynnerligt att han inte kom och ropade in folket till middag. I detsamma kom mannen springande och skrek till folket att skynda sig så fort som möjligt och hjälpa honom att stanna kvarnen. Men när de kom fram var huset redan så fullt att en dörr sprängdes sönder och ut vältrade en riktig flod av gröt. Det här började bli rent av kusligt, tyckte Lars, och så tänkte han att det förnuftigaste han kunde göra var att skicka efter brodern.

Men brodern sade att han skulle stanna kvarnen endast på det villkoret att han fick den tillbaka, och det hade Lars lite svårt att finna sig i. Men medan de stod och talade om villkor malde kvarnen vidare och slutligen var hela gården översvämmad av gröt och sill. Nu hade den rike Lars inget annat råd än att låta brodern få kvarnen. Så upphörde kvarnen att mala och Hans gick hem med den.

Nu fick Lars och hans folk ett rent förskräckligt arbete att få bort all sill och gröt både från gården och från boningshuset. Hela skördetiden höll de på, och något roligt arbete var det inte, i synnerhet när alltsammans småningom började bli gammalt och surt. Men det värsta var att skördearbetet blev fördröjt så att skörden inte kom under tak och när vintern kom fanns det inte tillräckligt med foder till djuren. Allt annat började också gå mer eller mindre på tok, så att Lars slutligen blev en fattig man.

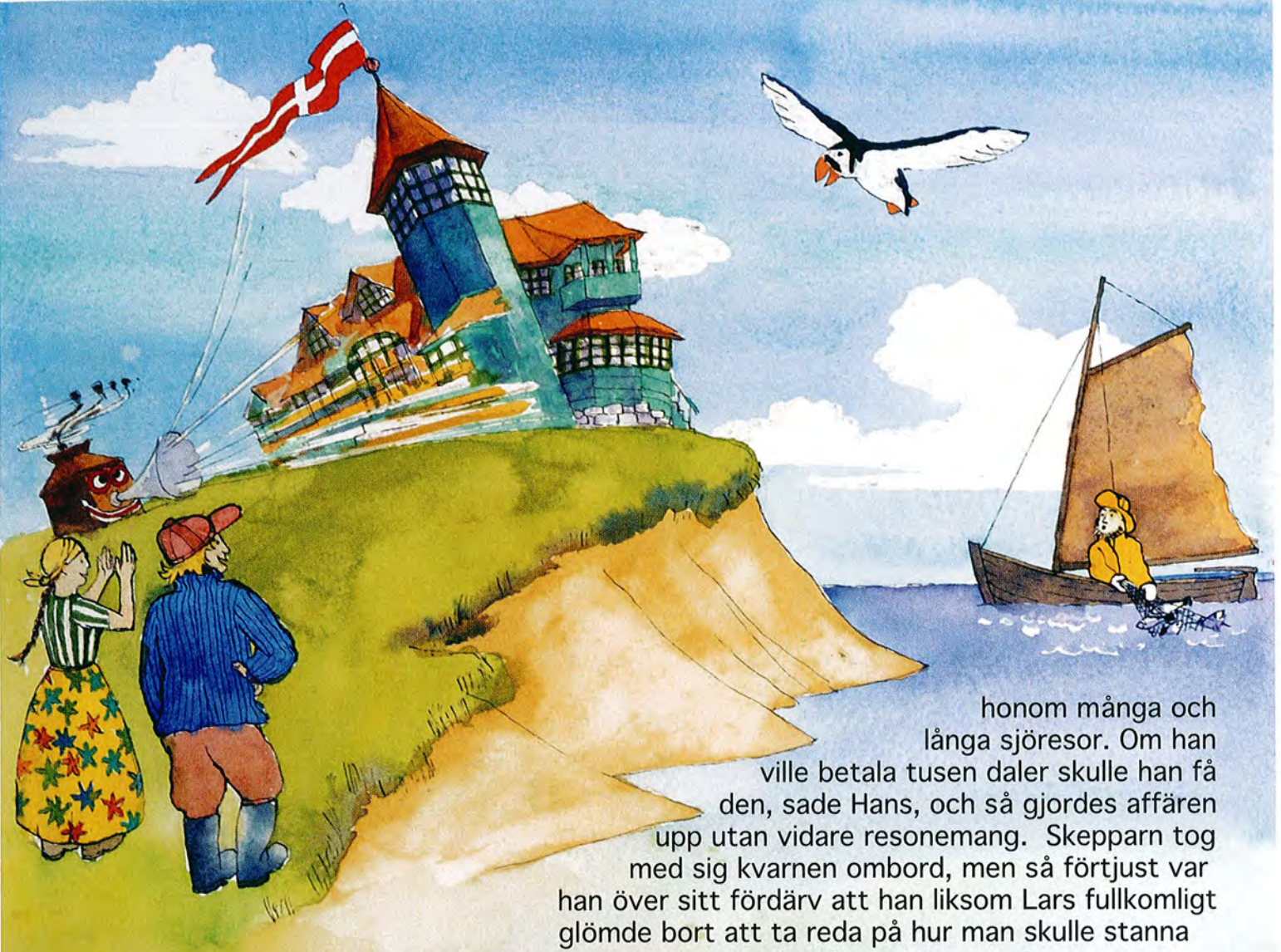
Men den andre brodern hadde det bra. Kvarnen malde allt han ville ha och han och hans familj levde i lyx och överflöd. Han lät kvarnen mala en praktfull gård uppe på en höjd vid havet och husets tak var av rent guld. Huset lyste så att alla som for på havet tog kurs efter den och alla som färdades förbi steg in för att se och beundra allting.

En dag kom kaptenen av en norsk saltfartyg på besök. Han ville veta, hur Hans hade kunnat bli så rik.

Ja, rik var han egentligen inte, menade Hans, men han hade en kvarn som malde allt vad han ville ha. Det var kvarn, det, menade skepparn, en sådan skulle man ha, och så frågade han om den kunde mala salt också.

-Det förstås, sade Hans och satte kvarnen i gång, och så fick skepparn se att den kunde mala både fint salt och grovt salt, alldeles som man ville.

Den kvarnen, den ville skepparn absolut ha, för den skulle bespara

honom många och långa sjöresor. Om han ville betala tusen daler skulle han få den, sade Hans, och så gjordes affären upp utan vidare resonemang. Skepparn tog med sig kvarnen ombord, men så förtjust var han över sitt fördärv att han liksom Lars fullkomligt glömde bort att ta reda på hur man skulle stanna kvarnen när den en gång hade börjat mala.

Så snart han kom ut till havs beslöt han att sätta kvarnen i gång, och först malde den grovt salt tills han hade fått nog av den sorten, och så fortsatte den med tunt salt. När den hade malt så mycket att sjön nästan nådde upp till relingen på den fullastade skutan ville skepparn stanna kvarnen. Han tog i den med båda händerna och höll fast allt vad han orkade, men förgäves. Då ropade skepparn hela besättningen till sig, men fastän de allesammans med förenade krafter försökte stanna kvarnen, fortsatte den att mala. Så började de skyffla salt över bord men kunde inte göra det lika fort som kvarnen malde, och slutet på alltsammans var att skeppet blev för tungt och sjönk. Kvarnen sjönk, den också, och eftersom ingen hade stannat den, så fortsatte den att mala också nere på havsbotten och gör det ännu i dag. Och det är riktigt säkert, för hur mycket sött vatten som än rinner ut i havet så är havsvattnet alltid lika salt ändå.

Pohjola-Norden
Fredrikinkatu/Fredriksgatan 61 A 11
00100 Helsinki/Helsingfors

pn@pohjola-norden.fi

Föreningen Norden, tel 08 5061 1300, Box 12707, 112 94 Stockholm, Sverige, foreningen@norden.se

FRAM 2004